

Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai

Audrius Bitinas

*Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius*

Straipsnyje aptariamos pagrindinės pensijų sistemų reformų priežastys Europos Sąjungos (ES) valstybėse, pateikiamos ES institucijų reformų strategijos ir analizė, iliustruojanti kokia kryptimi pensijų sistemų reformos yra įvykdytos ES-15 valstybėse.

Straipsnio tikslas – įvertinti įvykdytas ES valstybių pensijų sistemų reformas ir pateikti galimas pensijų sistemų reformų perspektyvas atsižvelgiant į ES institucijų rekomendacijas.

Analizuojant ES valstybių pensijų sistemų reformų galimas vykdymo strategijas, jų reglamentavimą ES institucijų lygiu ir lyginant ES valstybių įvykdytas pensijų reformas, taikyti mokslinės literatūros analizės, istorinis ir lyginamosios analizės metodai.

Straipsnio tema aktuali ne tik dėl to, kad Lietuvos Respublika taip pat įvykdė pensijų sistemos reformą, bet ir dėl to, kad atlikta pensijų sistemų reformų priežasčių analizė ir ES institucijų reikalavimai leidžia numatyti ir galimą Lietuvos pensijų sistemos vietą bei ateitį ES valstybių pensijų sistemų kontekste.

ES institucijų reformų strategijų nustatymas bei įvykdytų pensijų sistemų reformų analizė ES valstybėse gali būti aktuali ne tik planuojant tolesnes Lietuvos pensijų sistemos reformas, bet ir nagrinėjant ES valstybių vykdomų pensijų sistemų reformų perspektyvas.

Šio straipsnio teorinio tyrimo rezultatas, apibendrinimais ir išvadomis gali būti naudojamosi rengiant tolesnes Lietuvos pensijų sistemos reformas arba kaip metodinė literatūra apie ES valstybėse vykstančius procesus pensijų sistemų ir jų reformavimo srityje.

Pagrindinės sąvokos: *pensijų sistema, strategija, reforma, Europos Sąjunga, kaupiamoji sistema.*

Keywords: *pension system, strategy, reform, European Union, capitalisation system.*

ES valstybės jau seniai analizuoja visuomenės senėjimo ir naujus socialinius ekonominius reiškinius ir ieško būdų jų pasekmėms sušvelninti, tačiau tik nuo praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pradėjo aktyviai vykdyti pensijų sistemų reformas. Ekonominių ir socialinių iššūkių fone sprendžiami pajamų perskirstymo, finansavimo ir profesinės veiklos skatinimo klausimai. Pensijų sistemų reformavimo sritis yra atvira bei kelianti diskusijas, nes vis daugiau valstybių, turinčių skirtingas socialinės apsaugos sistemas, ryžtasi reformuoti pensijų sistemas ieškodamos geriausio modelio bei nagrinėdamos kitų valstybių geriausias praktikas.

Sudėtingi ir tarpusavyje susiję demografiniai, ekonominiai ir socialiniai reiškiniai skatina struktūrinius pokyčius ir socialinės apsaugos sistemų atnaujinimą visoje ES. Socialinės apsaugos sistemų renovavimas, kurio pagrindinis užda-

vinys – sustiprinti socialinę sritį, yra neišvengiamas visose ES valstybėse dėl visuomenės senėjimo, tradicinių šeimos struktūros pokyčių, technologinės pažangos bei inovacijų, globalizacijos ir ES plėtros. ES institucijos siekia, kad ES valstybių socialinės apsaugos sistemos būtų reformuojamos taip, kad kuo labiau atitiktų visuomenės lūkesčius, reaguotų į naujus ekonominius bei socialinius reiškinius ir stabilizuotų socialinės apsaugos išlaidų didėjimą. Pensijų sistemų reformų klausimai yra aktualūs ir Lietuvos Respublikai ne tik ieškant būsimos pensijų sistemos finansavimo būdų, bet ir taikant ES institucijų reglamentavimą šioje srityje.

Pirmame straipsnio skyriuje pateikiama pensijų sistemų reformų ES priežasčių analizė. Antroje skyriuje apibūdinama ES institucijų veikla dalyvaujant pensijų reformų procese ES mastu. Trečiame skyriuje apibendrinamos ES valstybių

įvykdytos pensijų reformos ir pateikiamos išvados.

1. Pensijų sistemų reformų priežasčių ES analizė

ES valstybėse pensijų sistemų konstrukcijai įtaką daro įvairios priežastys, nes kiekvienoje valstybėje egzistuoja tam tikros kultūrinės bei socialinės apsaugos tradicijos. Jau nuo praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio arba gerovės valstybių „aukso amžiaus“ pabaigos [1, p. 225–268] ES valstybės, susidūrusios su ekonomikos (ir kartu socialinės apsaugos sistemos) krize, ieško naujų socialinės apsaugos sistemos organizavimo būdų.

ES lygiu galima išskirti tam tikrus veiksnius, lemiančius socialinės apsaugos sistemų reformas. Tai tarptautiniai reiškiniai, nacionaliniai reiškiniai, socialinės apsaugos sistemų vidiniai procesai, socialiniai demografiniai pokyčiai ir reiškiniai, susiję su ES integracija [4, p. 17–30]:

1. *Tarptautiniai reiškiniai* siejami su didėjančiais tarptautiniais valstybių mainais, finansų rinkų integracija ir tarptautinių kompanijų plėtra, taip pat intensyvėjančia asmenų migracija. Pasaulio finansų rinkų liberalizacija ypač aktyviai skatina kapitalo judėjimą, t. y. galimybes perkelti kapitalą iš vienos valstybės į kitą bei padidinti investicijų grąžą, taip pat laisvas kapitalo judėjimas turi tiesioginę įtaką ir valstybių biudžeto pajamoms bei leidžia didinti socialinės apsaugos išlaidas. Valstybės priverstos sudaryti kuo palankesnes sąlygas investicijoms ir negali pernelyg didinti socialinio draudimo įmokų – pagrindinio socialinio draudimo finansavimo šaltinio. Šis procesas geriausiai iliustruojamas ES pavyzdžiu, kur jau nuo 1957 m. Romos sutarties laisvas kapitalo judėjimas yra vienas iš ES prioritetų ir pagrindas jos plėtrai.

Viena iš galimų demografinių rodiklių stabilizavimo priemonių – skatinti imigraciją. Didesnė imigracija galėtų atsverti visuomenės senėjimo reiškinį ir darbo rinkos pasiūlos stoką, kartu pagerindama pensijų sistemų finansavimą. Tačiau imigracija turėtų būti skatinama tik tuo atveju, kai yra sudaromos tinkamos sąlygos etninėms mažumoms integruotis į oficialią darbo rinką bei užtikrinama socialinė etninių mažumų integracija. Imigracijos reiškinio svarba pabrėžta 2005 m. ES Komisijos „Žaliojoje knygoje“ (COM (2005) 94 final) „Demografinių pokyčių iššūkiai, naujas solidarumas tarp kartų“. Joje pažymima, kad daugelyje ES valstybių populiariausias sprendimas socialinės srities krizei įveikti tapo imigrantų skaičiaus didinimas.

2. *Nacionaliniai reiškiniai* – tai visuomenės senėjimas, tradicinių šeimos santykių pokyčiai (monoparentalinių (vieno tėvo) šeimų skaičiaus didėjimas, gyvenimo nesusituokus faktų daugėjimas ir kt.), pokyčiai darbo rinkoje (darbo rinkos struktūriniai pokyčiai, tokie kaip didėjantis moterų profesinis aktyvumas, perkvalifikavimas ir profesinis mokymas, technologinė pažanga). Pastaraisiais dešimtmečiais ES valstybėse pastebima, kad vėliau pradėdama profesinė veikla dėl ilgesnės studijų trukmės, didėja dirbančių moterų skaičius, gerėja sveikatos apsaugos lygis ir ilgėja gyvenimo trukmė. Be to, anksčiau baigiama profesinė veikla dėl išankstinių pensijų sistemų schemos įdiegimo. Pastebimi ir tokie specifiniai reiškiniai kaip darbo ne visą dieną plitimas arba naujų darbo formų (pvz., nuotolinis darbas ir kt.) atsiradimas.

3. *Vidiniai socialinės apsaugos sistemų procesai* yra siejami su pensijų sistemų branda, sveikatos apsaugos sistemos prieinamumu didesnei visuomenės grupei ir vyriausybės siekiu mažinti savo išpareigojimus finansuojant socialinės apsaugos sistemą. Padidėjęs nedarbo lygis, pensijų ir sveikatos apsaugos finansavimo didėjimas bei ekonomikos lėtėjimas verčia valstybes imtis aktyvių priemonių didėjančioms socialinės apsaugos išlaidoms mažinti. Daugelis valstybių vengia didinti socialinio draudimo įmokas arba mokesčius dėl visuomenės spaudimo arba kai kurių ekonomistų vertinimo, teigiančio, jog tai gali neigiamai atsiliepti ekonomikos plėtrai, ir labiau linksta nustatyti griežtesnius apribojimus socialinio draudimo bei socialinės paramos išmokoms [12, p. 64]. Vis dėlto, kaip rodo ES valstybių pensijų sistemų reformavimo patirtis, išeitys gali būti įvairios.

Išlaidų, skirtų socialinės apsaugos sistemai finansuoti, didėjimas nuo gerovės valstybių „aukso amžiaus“ pabaigos aiškiai iliustruoja pensijų sistemų reformų neišvengiamumą ir vis didesnę krūvį, tenkantį nacionaliniam valstybių biudžetui: ES valstybėse socialinio draudimo išlaidos nuo 1970 iki 1994 m. vidutiniškai padidėjo beveik dvigubai. Tačiau 1990 m. pradėtas įgyvendinti bendros Europos rinkos principas ir 1992 m. *Maastrichto sutartimi* pradėta nuosekli monetarinė politika bei nustatyti atitinkami finansiniai kriterijai leido ES valstybėms pradėti mažinti socialinės apsaugos išlaidas (nuo 1996 iki 2000 m. socialinės apsaugos sistemų finansavimo išlaidos ES valstybėse vidutiniškai sumažėjo 1,1 proc. nuo BVP). Kita priežastis, leidusi sumažinti išlaidas – nuo 1990 m. ES valstybėse prasidėjusios pensijų sistemų reformos: 1992 m. –

Vokietijoje, 1992 ir 1995 m. – Italijoje, 1993 m. – Prancūzijoje.

4. *Demografiniai socialiniai pokyčiai*. Pagrindiniai rodikliai, kurie apibūdina demografinę padėtį, yra gimstamumo mažėjimas, būsimojo gyvenimo trukmės didėjimas ir numatomas staigus pensininkų skaičiaus didėjimas. Gimstamumo lygio rodiklis ES vidutiniškai nuo 1,45 vaiko vienai moteriai 1999 m. padidėjo iki 1,47 vaiko vienai moteriai 2001 m., tačiau lieka gerokai mažesnis palyginti su 1960 m. (vidutiniškai – 2,59 vaiko vienai moteriai) [6]. Tikėtina gyvenimo trukmė (t. y. metų skaičius, kuri išgyventų tam tikra gimusiųjų karta, jeigu kiekvienos amžiaus grupės žmonių mirtingumas nekistų) nuo 1991 m. iki 2000 m. ES valstybėse vidutiniškai padidėjo 2,2 metų [5].

5. *Reiškiniai, susiję su ES integracija* [8, p. 44]:

5.1. *Europos valstybių tarpusavio išipareigojimai* – tai bendros konkurencijos strategijos tarptautinėje rinkoje vykdymas, bendra valiuta, ES institucijų direktyvos viešojo sektoriaus deficitui mažinti.

5.2. *Europos Ekonominės Bendrijos plėtra*, atvedusi į dabartinę ES, turinčią 25 valstybes. Kiekvienos ES valstybės pilietis yra kartu ir ES pilietis, taip pat ES pilietybė suteikia papildomų teisių prie ES nacionalinės valstybės pilietybės (pvz., laisvai judėti ir įsikurti ES viduje ir kt.).

5.3. *Naujos migracijos formos*. Iki praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio daugiausia migravo darbininkai, vėliau didėjo aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikis, paplito laikinas darbuotojų komandiravimas į kitas valstybes. Kartu su komandiruotu darbuotoju aktyviai migruoti pradėjo ir jo šeimos nariai.

5.4. *Naujos socialinės apsaugos strategijos*. Naujų strategijų atsiradimas susijęs ne tik su Jungtinės Karalystės, Airijos, Danijos, Suomijos ir Švedijos įstojimu į ES (kartu su naujomis socialinės apsaugos tradicijomis), bet ir su *naujų išmokų rūšių ir finansavimo metodų atsiradimu* (tradicinių socialinės paramos išmokų rūšių susiliejimas su socialinio draudimo išmokomis; minimalių pajamų užtikrinimas; privačių kaupiamųjų socialinio draudimo schemų atsiradimas) bei *politika socialinių santykių srityje* (nediskriminacijos ir lygių galimybių puoselėjimas, privilegijų tam tikroms socialinėms grupėms naikinimas ir kt.). 1951 m. socialinės apsaugos koordinavimo erdvėje dalyvavo šešios valstybės – Bismarko socialinės apsaugos tradicijos valstybės, o dabartinę ES sudaro įvairių socialinės apsaugos sistemų tradicijos ir jų filosofijos.

5.5. *Sprendimo priėmimas ir Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija*. ES institucijų kom-

petencija socialinės apsaugos srityje yra apribota. Dabartinės ES sutarties 42 straipsnis įtvirtina koordinavimo principą ir įpareigoja ES Tarybą nustatyti laisvo asmenų judėjimo principo įgyvendinimo koordinavimo taisykles. Tas pats ES sutarties 42 straipsnis nustato, kad laisvo asmenų judėjimo teisės normos vieningai priimamos ES Taryboje. Taigi plėtoti ES socialinės apsaugos sistemas – iš esmės yra ES valstybių kompetencija.

Reikšmingą vaidmenį ES socialinės apsaugos politikos plėtroje vaidina Europos Teisingumo Teismas, kurio jurisprudencija turi vis aktyvesnę įtaką ES institucijų veiklai socialinės apsaugos srityje.

2. ES institucijų veikla

ES socialinės politikos pagrindinis uždavinys – atitinkamai derinant ekonomikos augimą su socialinės apsaugos teisių išsaugojimu skatinti ES darnios plėtros modelį, kuris gerintų ES piliečių gyvenimo lygio kokybę. Įgyvendamos šį tikslą ES institucijos siekia gerinti socialinės politikos koordinavimą ir nustato privalomus reikalavimus bei rekomendacijas ES valstybių vykdymoms socialinės apsaugos reformoms.

Galima išskirti kelias priežastis, lemiančias ES institucijų aktyvų dalyvavimą pensijų sistemų reformų procesuose:

1. ES Maastrichto sutartyje yra numatyti valstybių ekonominei politikai keliami kriterijai, pavyzdžiui, viešojo sektoriaus išlaidų mažinimas arba infliacijos lygis. ES institucijos (Bendroji ekonomikos ir finansų direkcija bei Ekonominės politikos komitetas), kontroliuodamos, kaip valstybės laikosi Maastrichto sutartyje numatytų ekonominių kriterijų, reiškia pastabas ES valstybėms, nemažinančioms išlaidų pensijoms ir sveikatos draudimui finansuoti.
2. ES institucijos, kartu su ekonominių rodiklių priežiūra pabrėžia socialinės politikos problemas (pvz., demografinius sunkumus ateityje).
3. ES valstybės turi panašių demografinių, ekonominių ir socialinių problemų, todėl minėtų klausimų analizė ES lygiu ir geros praktikos atskleidimas gali būti naudingas ES valstybėms, ieškančioms universalių problemų sprendimų.
4. Bendros ES valiutos įvedimas ir ES užimtumo strategija skatina glaudesnę valstybių bendradarbiavimą.

2000 m. kovo mėn. Lisabonos ES viršūnių taryboje buvo nutarta, kad socialinė politika ir socialinė apsauga yra ES prioritetinis tikslas, tad ekonomikos augimas turi būti siejamas su socialine integracija valstybėse. Socialinės apsaugos sistemos turi padėti visuomenei prisitaikyti prie ekonominių pokyčių ir valstybės turi skirti daug dėmesio pensijų sistemų adekvatumui ir tvarumui. Lisabonos ES Viršūnių Taryboje valstybės kartu su ES institucijomis susitarė dėl ES pensijų strategijos, kuri apima tris kryptis: užimtumo lygio didinimas, valdžios sektoriaus skolos mažinimas ir pensijų sistemų reformos. Lisabonos ES Viršūnių Taryba apibrėžė kiekybinius reikalavimus: 2010 m. bendras užimtumo lygis ES valstybėse turi pasiekti 70 proc., moterų užimtumo lygis – 60 proc. Įgyvendinant Lisabonos ES Viršūnių Tarybos nutarimus, įsteigtas Tarpvyriausybinių socialinės apsaugos komitetas (kurio uždaviniai – nustatyti bendrus socialinės apsaugos sistemų palyginimo rodiklius bei derinti ES valstybių vykdomas socialinės apsaugos reformas, keistis informacija, rengti ataskaitas ir išvadas) ir sukurtas „atviro koordinavimo metodas“ (t. y. veiksmų planas, skirtas valstybių bendradarbiavimui skatinti ir gerinti bei bendriems pensijų sistemų reformavimo galimybių analizės tikslams formuluoti).

2000 m. gruodį Nicos ES Viršūnių Taryba priėmė Europos socialinę darbotvarkę, kurioje nustatomi tikslai modernizuoti socialinę apsaugą, skatinti lyčių lygybę, kovoti su socialine atskirtimi, siekti kuo didesnio užimtumo. Taip pat numatyta keistis tarp valstybių pensijų sistemų strategijomis bei diskutuoti apie pensijų sistemų ateitį. Taryba patvirtino tris principus: išsaugoti pensijų sistemų galimybę garantuoti jų socialinę paskirtį; užtikrinti ateities pensijų finansavimą ir reaguoti į besikeičiančios visuomenės poreikius.

2001 m. kovą Stokholmo ES Viršūnių Taryba nutarė, kad 2010 m. vyresnio amžiaus žmonių (asmenų nuo 60 m. iki 64 m.) užimtumo lygis ES valstybėse turi pasiekti 50 proc., taip pat pateikė užimtumo lygio didinimo strategiją, valdžios sektoriaus skolos mažinimo ir pensijų sistemų prisitaikymo prie vykstančių pokyčių strategiją [9, p. 64].

2001 m. Nicoje pasirašytos dabartinės ES sutarties 137 straipsnyje numatyta modernizuoti socialinės apsaugos sistemas.

2001 m. gruodį Lakeno ES Viršūnių Taryboje buvo patvirtinta vienuolika ES valstybėms taikomų pensijų sistemų reformų kriterijų, kuriuos galima sugrupuoti į keturias grupes: bendrieji

principai, darbo rinkos skatinimas, finansinės priemonės ir socialinių išmokų adekvatumas [11, p. 25–116]:

1. Bendrųjų socialinės apsaugos principų įgyvendinimas:

Garantuoti, kad pensijų sistemos pasiektų numatytus tikslus: užtikrinti, kad pensijų sistemos būtų aiškios ir pritaikytos prie socialinių bei ekonominių realijų ir taip siekti didinti asmenų pasitikėjimą pensijų sistemomis; plėtoti aiškų ir paprastą asmenų informavimą apie ilgalaikes pensijų sistemų perspektyvas, ypač apie galimą išmokų dydį bei įmokų tarifus, garantuoti pensijų politikos ir pensijų sistemų reformų konsensuą.

Skatinti kartų solidarumą.

Skatinti didesnę lyčių lygybę: peržiūrėti lygias lyčių galimybes pensijų sistemos kontekste, atsižvelgiant į ES reglamentavimą.

2. Darbo rinkos skatinimas:

Didinti užimtumo lygį: siekti aukšto užimtumo lygio ir, jeigu tai reikalinga, įvesti atitinkamas darbo rinkos reformas.

Pratęsti aktyvaus gyvenimo trukmę: siekti, kad pagrindinės socialinės apsaugos sistemos šakos (ypač pensijų sistema) sudarytų sąlygas kuo didesniai pagyvenusių žmonių skaičiui dalyvauti darbo rinkoje; stabdyti asmenų išėjimo į priešlaikines pensijas procesus ir nesiimti neigiamų priemonių prieš pensinio amžiaus asmenis, nusprendusius likti darbo rinkoje.

Taikyti lankstesnes darbo ir karjeros schemas: užtikrinti, kad pensijų sistemos atitiktų darbo rinkos reikalavimus ir būtų suderinamos su laikmečio iššūkiais; siekti didesnio profesinio mobilumo tiek valstybių viduje, tiek ir tarp valstybių; nustatyti, kad naujos netipinės darbo formos neturėtų neigiamos įtakos pensijų teisėms, taip pat kad savarankiškas darbas (ne pagal darbo sutartį) nebūtų išbraukiamas iš pensijų sistemos.

3. Finansinės priemonės:

Užtikrinti pensijų sistemų tvarumą adekvačiomis finansinėmis priemonėmis: pensijų reformos turi būti vykdomos kartu su valdžios sektoriaus finansų stabilizavimu ir laikantis adekvačios fiskalinės politikos, įskaitant, jeigu to reikia, valdžios sektoriaus skolos mažinimą. Valstybės, siekdamos sureguliuoti finansines išlaidas, gali steigti atitinkamus rezervų fondus.

Suderinti socialinio draudimo išmokas ir įmokas: siekti, kad pensijų reformos užtikrintų aktyvios visuomenės ir pensininkų pusiausvyrą; socialinio draudimo įmokos neturi apkrauti dirbančiųjų, tačiau turi garantuoti pensininkams adekvatų išmokų dydį; užtikrinti privačių schemų tvarumą ir solidarumą siekiant, kad tiek privatūs,

tiesioginiai pensijų fondai galėtų garantuoti efektyvias, prieinamas, perkeliamas ir užtikrintas pensijas.

4. Socialinių išmokų adekvatumas:

Mažinti socialinę atskirtį: užtikrinti, kad pagyvenę žmonės neatsidurtų prie skurdo ribos bei galėtų aktyviai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime.

Išlaikyti buvusį gyvenimo lygį: suteikti visiems asmenims teisę į pensiją (tiek valstybinio socialinio draudimo, tiek ir privačią), kurios dydis leistų išlaikyti buvusį gyvenimo lygį.

Užtikrinti privačių pensijų schemų tolygumą ir solidarumą: siekti, kad ir privatūs, ir valstybiniai pensijų fondai galėtų garantuoti veiksmingą, visiems suteikiamą ir garantuotą pensijas.

Iš naujausių ES institucijų iniciatyvų reikšminga yra jau minėta ES komisijos Žalioji knyga „Demografinių pokyčių iššūkiai, naujas solidarumas tarp kartų“, kur pateikiamas „magiškas trikampis“: didinti gimstamumą, suteikti kuo daugiau galimybių dalyvauti darbo rinkoje moterims ir vyresnio amžiaus žmonėms. Reformuojant pensijų sistemas labiau reikia atsižvelgti į jaunimo, moterų ir vyresnio amžiaus žmonių darbo reguliavimą ir galimybes dalyvauti darbo rinkoje kuriant darbo ir poilsio ciklo strategijas, o pensijų sistemų reformos turi skatinti gimstamumo didėjimą, išsaugoti kartų pusiausvyrą ir surasti naujas darbo formas įvairaus amžiaus asmenims.

3. ES valstybių įvykdytos pensijų sistemų reformos

Išnagrinėjus ES–15 valstybėse įvykdytas pensijų sistemų reformas, galima išskirti kelias įvykdytų reformų kryptis:

1. *Pensinio amžiaus didinimas.* Pensinio amžiaus didėjimas yra tiesiogiai susijęs su būsimojo gyvenimo trukmės lygio augimu ir galimu vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimu. Apskaičiuota, kad pensinio amžiaus padidinimas penkeriais metais valstybei leistų sutaupyti finansinių lėšų ekvivalentą, lygų 2,1 proc. nuo BVP. Tačiau tik kai kuriose ES valstybėse vyresnio amžiaus žmonių aktyvumas didesnis nei 50 proc., kitose valstybėse šių asmenų užimtumo lygis yra žemesnis [2, p. 108–120]. 2004 m. vyrų išėjimo į pensiją amžius beveik visose ES valstybėse yra ne mažesnis kaip 65 m. (tik Prancūzijoje – 60 m., Italijoje šiuo metu pensinis amžius yra lankstus – nuo 57 iki 65 m. ir 2008 m. bus 65 m.), moterų išėjimo į pensiją amžius 60–68 m., tačiau beveik visų valstybių norminiuose teisės aktuose moterų pensinį amžių numatyta didinti iki 65 m. (iš-

skyrus Prancūziją ir Italiją). Švedijoje išėjimo į pensiją (proporcinei pensijai gauti) amžius yra lankstus – nuo 61 iki 67 m. Vyrų ir moterų išėjimo į pensiją amžius vienodinamas visose ES valstybėse (Vokietijoje, Graikijoje, Portugalijoje, J. Karalystėje, Belgijoje, Austrijoje, Italijoje).

2. *Pensijų skaičiavimo formulės pokyčiai.* Įvedant pokyčius pensijų skaičiavimo formulėje siekiama arba griežtinti pensijos gavimo sąlygas, arba mažinti pensijos dydį. Manoma, kad pensijų sumažinimas (išskyrus kai kurias Pietų Europos valstybes, kuriose pensijų dydis santykinai didelis) padidintų visuomenės nepasitenkinimą ir ties skurdo riba esančių asmenų skaičių – dėl to gali kilti socialinių partnerių nepasitenkinimas. Kai kuriose valstybėse pensija sumažinta nežymiai (pvz., Vokietijoje pensijų procentas, palyginti su buvusiu atlyginimu, keitėsi nuo 70 proc. iki 64 proc.). Mažinant pensijos dydį kartu taikomos mokesčių lengvatos asmenims, savanoriškai dalyvaujantiems kaupiant papildomą pensijos dalį [2, p. 108–120]. Pensijų mažinimas dažniausiai motyvuojamas tuo, kad naujose kaupiamosiose schemose dalyvaujantiems asmenims suteikiama pakankamai mokesčių lengvatų, taip pat būtina mažinti valstybėms tenkančią ir didėjančią pensijų finansavimo našta.

Pensijos gavimo sąlygų griežtinimas susijęs su geriausių profesinės veiklos metų skaičiaus didinimu: Prancūzijoje (nuo 10 iki 25 geriausių profesinės veiklos metų), Ispanijoje (nuo 5 iki 15 geriausių profesinės veiklos metų), Austrijoje (nuo 10 paskutinių profesinės veiklos metų iki 18 geriausių metų), Italijoje (nuo 5 iki 10 metų padidintas darbo užmokesčio laikotarpis, į kurį atsižvelgiama apskaičiuojant pensijos dydį), Suomijoje (nuo 4 iki 10 paskutinių profesinės veiklos metų) ir Portugalijoje (nuo 5 geriausių profesinės veiklos metų per paskutinius 10 metų iki 15 paskutinių profesinės veiklos metų). Ispanijoje pailgintas privalomas socialinio draudimo įmokų mokėjimo laikotarpis norint gauti minimalią pensiją. Italijoje nuo 15 iki 20 metų padidintas privalomas socialinio draudimo įmokų mokėjimo laikotarpis visai senatvės pensijai gauti ir numatyta nuo apibrėžtų išmokų schemas pereiti prie apibrėžtų įmokų schemas [13]. Belgijoje visai pirmosios pakopos pensijai gauti įvestas 35 privalomų socialinio draudimo metų stažas. Graikijoje, atsižvelgiant į sumokėtas socialinio draudimo įmokas, pensijos dydis taip pat didinamas. Atitinkamai privalomų socialinio draudimo įmokų laikotarpis gauti visą pensiją padidintas Prancūzijoje, Ispanijoje, Liuksemburge ir Belgijoje (tik moterims).

3. *Privačių kaupiamųjų pensijų įvedimas.*

Daugelyje ES valstybių privatūs pensijų fondai vaidina vis reikšmingesnį vaidmenį. Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje antrosios pakopos pensijos sudaro apie 40 proc. visų pensininkų pajamų, Danijoje ir Airijoje – 25–35 proc. pensininkų pajamų, Belgijoje, Liuksemburge ir Švedijoje nuo 10 iki 25 proc. pajamų [11, p. 76]. Ypač daug dėmesio antrosios pakopos pensijų sistemoms reformuoti ir aktyviam dalyvavimui jose skatinti skiriama Vokietijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje – tose valstybėse, kuriose prognozuojamas išlaidų pensijoms finansuoti padidėjimas. Trečiosios pakopos pensijų sistema tobuliausia Belgijoje, kur apie 45 proc. gyventojų dėl pensijų draudžiasi savanoriškai.

4. *Socialinio draudimo įmokos (mokesčiai).*

Susidūrus su socialinės apsaugos finansavimo problemomis, įmokų tarifo dydis vis labiau taps priklausomas nuo nedarbo lygio, moterų ir vyresnio amžiaus žmonių užimtumo lygio. Ši strategija susijusi su rizika, kad pasiekus tam tikrą įmokų lygį dirbantieji gali rinkimuose balsuoti už liberalias partijas, žadančias įmokų sumažinimą. Kita rizika yra galimas dirbančiųjų išvykimas dirbti į valstybes, kuriose socialinio draudimo įmokos yra mažesnės, o tai ypač aktualu ES, nes čia taikomas laisvo asmenų judėjimo principas [2, p. 108–120].

Švedijoje naujoje pensijų sistemoje yra užfiksuotas stabilus socialinio draudimo įmokų procentas (norminiuose teisės aktuose nustatytas 18,5 proc. maksimalus socialinio draudimo įmokų dydis) [10, p. 73]. Nyderlanduose ir Vokietijoje užfiksuotas galimas socialinio draudimo įmokų didėjimo procentas: Nyderlandų norminiuose teisės aktuose numatyta, kad socialinio draudimo įmokos procentas senatvės pensijai finansuoti negali viršyti 18,25 proc. ir galimas finansinių lėšų trūkumas bus dengiamas valstybės lėšomis, Vokietijoje pensijų sistemos reformos įstatymai apribojo socialinio draudimo įmokų didinimo galimybę – 2020 m. maksimalus leistinas socialinio draudimo įmokų dydis negalės viršyti 20 proc., 2030 m. – 22 proc. Kitose valstybėse įmokų didėjimo apribojimai nenumatyti.

5. *Pensijų rezervo fondo įsteigimas.* 2003 m. tik Graikijoje, Vokietijoje, Italijoje, Austrijoje ir Jungtinėje Karalystėje nebuvo įsteigti rezervų fondai. Kitose ES valstybėse tokie fondai veikia.

Didžiausios lėšos pensijų rezervų fonduose buvo sukauptos Suomijoje (1999 m. – 60 proc. nuo BVP), Švedijoje (2001 m. – 29 proc. nuo BVP), Danijoje (2000 m. – 25 proc. nuo BVP) ir Liuksemburge (2002 m. – 22 proc. nuo BVP).

6. *Papildomo savanoriškojo pensinio draudimo skatinimas.* Airijoje nuo 2003 m. skatinamos apdraustųjų asmeninės kaupiamosios sąskaitos. Danijoje 1999 m. pensijų sistemos reforma įtvirtino specialiąsias kaupiamąsias pensijas. Jungtinėje Karalystėje po 1995 m. ir 2003 m. reformų asmenys skatinami aktyviau dalyvauti privataus papildomos pensijų dalies kaupimo veikloje. Suomijoje 1993–1996 m. vienas iš reformos uždavinių buvo paskatinti asmenų dalyvavimą privačių pensijų fondų veikloje. Liuksemburge pagal 1999 m. įstatymo nuostatas pradėtos steigti papildomos profesinės pensijos. Italijoje po 1992 m. reformos privataus sektoriaus asmenys skatinami dalyvauti papildomos savanoriškos pensijos draudime, 1995 m. įtvirtinta papildoma pensija, finansuojama kaupiamosios schemos pagrindu. Portugalijoje 2002 m. įtvirtintos papildomos mokesčių lengvatos asmenims, dalyvaujantiems papildomose pensijų sistemose. Vokietijoje 2001 m. įvesta nauja privačių pensijų sistema, kurioje pensijos finansuojamos kaupiamųjų schemų pagrindu, numatant finansinę valstybės paramą. Ji grindžiama savanorišku asmenų dalyvavimu. Prancūzijoje 2003 m. reforma sukūrė savanorišką individualaus taupymo programą, susijusią su asmeninių kaupiamųjų pensijų ir įmonių kaupiamųjų pensijų planais. Austrijoje po 2002 m. reformos skatinamas asmenų dalyvavimas antrojoje pensijų pakopoje, įvedant mokesčių lengvatas. Belgijoje 2002 m. įstatymas išplėtė asmenų, turinčių teisę dalyvauti antrosios pakopos profesinių pensijų kaupimo veikloje, kategoriją. Graikijoje po 2002 m. reformos skatinamas asmenų dalyvavimas individualiuose pensijų planuose.

7. *Vyresnio amžiaus žmonių skatinimas likti darbo rinkoje, išankstinės ir dalinės pensijos.* Airijoje, Nyderlanduose, Suomijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Austrijoje dirbantiems pensininkams numatytos padidintos pensijų išmokos. Vokietijoje didinamas išankstinių pensijų amžius ir numatoma jas panaikinti 2011 m. Suomijoje taip pat didinamas išėjimo į išankstines pensijas amžius ir nuo 2009 iki 2014 m. numatoma panaikinti bedarbio pensiją. Danijoje 1999 m. reformos pagrindinis uždavinys – paskatinti asmenis kuo ilgiau likti darbo rinkoje, todėl sugriežtinti reikalavimai asmenims, siekiantiems pasinaudoti išankstinėmis pensijomis (didinant išėjimo į išankstinę pensiją amžių). Liuksemburge asmuo, išėjęs į išankstinę pensiją, negali dirbti samdomo darbo. Jungtinėje Karalystėje 2003 m. reforma numatė, kad asmenys, sukakę 50 metų ir neturintys darbo, gali gauti papildomas išmokas dar-

bo paieškoms, taip pat įsteigta vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimo programa „Naujas susitarimas 50“ (angl. – „New Deal 50“). Švedijoje 1999 m. reforma skatina kuo vėliau išeiti į pensiją (vėlesnis išėjimas į pensiją sukaupia daugiau taškų, taigi atitinkamai didėja pensijos dydis), taip pat panaikintos išankstinės pensijos. Ispanijoje sudarytos sąlygos, skatinančios dirbančių pensininkų tolesnę aktyvią profesinę veiklą: garantuojama dalinė pensija, dirbantiems pensininkams pensija proporcingai didinama, jie atleidžiami nuo dalies socialinio draudimo įmokų, susijusių su bendrųjų rizikų socialiniu draudimu ir draudimu nuo nedarbo.

Nauji pastarųjų metų ES darbo rinkos reiškiniai ir padidėjęs nedarbas privertė valstybes įvesti išankstines ir dalines pensijas. Nustatoma, kad išeinant į išankstinę pensiją pensija atitinkamai mažinama. Pavyzdžiui, Vokietijoje kiekvieną išankstinės pensijos mėnesį pensijos dydis mažinamas 0,3 proc., o asmenims, išeinantiems į pensiją vėliau nei nustatytas pensinis amžius ir tęsiantiems profesinę veiklą, pensijų išmoka kiekvieną mėnesį yra didesnė 0,5 proc. Prancūzijoje nuo 2004 m. asmenims, sukakusiems 60 metų, už kiekvienus profesinės veiklos metus pensija didinama 3 proc. per metus iki asmens sukaks 65 metų, o asmenims, vykdančioms profesinę veiklą po 65 metų, už kiekvieną papildomai išdirbtą ketvirtį pensija didinama 2,5 proc. (maksimalus trimestrų limitas sudaro – 160) [7]. Ispanijoje dirbantiems pensininkams (sukakusiems daugiau kaip 65 metų ir mokėjusiems socialinio draudimo įmokas ne mažiau kaip 35 metus) už kiekvienus po 65 metų einančius metus pensija didinama 2 proc., taigi visos pensijos dydis gali būti viršijamas. Išankstinių pensijų 2003 m. nebuvo tik Airijoje, Nyderlanduose, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje. Daugelis ES valstybių, atsižvelgdamos į naujus darbo rinkos reiškinis, įveda tam tikrą galimybę vyresnio amžiaus žmonėms dirbti ne visą darbo dieną arba dalines pensijas, jas derinant su aktyvia profesine veikla. Pavyzdžiui, Vokietijoje yra numatyta dalinė pensija, kurios dydis, priklausomai nuo sumažinto darbo laiko, gali būti trečdalis, pusė arba du trečdaliai visos pensijos dydžio. Prancūzijoje asmenys, sukakę 60 metų, turi teisę išeiti dalinės pensijos, kurios dydis priklauso nuo sumažintų darbo valandų procentų: (t. y. jeigu dalinės pensijos dydis sudaro 30 proc. galimos pensijos, tai maksimali darbo laiko trukmė sudaro 60–80 proc. viso darbo laiko; jeigu dalinės pensijos dydis sudaro 50 proc. galimos pensijos, tai maksimali darbo laiko trukmė sudaro 40–60 proc. viso darbo laiko; jeigu

dalinės pensijos dydis sudaro 70 proc. galimos pensijos, tai maksimali darbo laiko trukmė sudaro mažiau kaip 40 proc. viso darbo laiko). Ispanijoje numatyta dalinės pensijos galimybė asmenims, sukakusiems 60 metų ir sumažinusiems darbo laiko trukmę. Asmuo, per pusę sumažinęs darbo laiko trukmę ir sukakęs 60 metų, gauna pensiją, kurios dydis sudaro pusę galimos pensijos (kuri būtų skirta sukakus 65 metų). 2003 m. dalinės pensijos nebuvo numatytos Belgijoje, Graikijoje, Airijoje, Italijoje, Nyderlanduose ir Portugalijoje.

Nagrinėdamas įvykusias pensijų sistemų reformas ES valstybėse, C. Gillionas [3] pateikia keletą pastabų:

1. *Finansavimo būdo pasikeitimas*. Pavyzdžiui, Prancūzijoje socialinės apsaugos sistema finansuojama ne vien iš socialinio draudimo įmokų, bet ir mokesčių pagrindu – nuo 1991 m. įvesta bendroji socialinė rinkliava (pranc. – *contribution sociale généralisée*).

2. *Socialinių išmokų sąlygų tikslinimas*. Bismarko socialinės apsaugos tradicijos valstybėse vis daugiau dėmesio skiriama socialinių išmokų (tikslinant jų gavėjų ratą) ir įmokų mokėjimo fakto atitikimui, o Beveridžo socialinės apsaugos tradicijos valstybėse socialinės išmokos vis labiau priklauso nuo asmens turimų išteklių. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje skatinama socialinė apsauga taikant rinkos mechanizmus, socialinės išmokos vis labiau siauriamos ir tikslinamos, imamas priemonių mažinti biudžeto deficitą bei skatinama aktyvi darbo paieška. Gerinant mažiausias pajamas turinčių visuomenės grupių padėtį įvestas nacionalinis atlyginimo minimumas. Kitose ES valstybėse (Italijoje, Švedijoje, Prancūzijoje) mažinamas socialinių išmokų dydis, ilginamas laiko tarpas, kurio metu privaloma mokėti įmokas bedarbio pašalpai gauti [3, p. 10]. Taip pat imamas aktyvių darbo rinkos skatinimo ir mokymo priemonių, tokių kaip: bedarbių mokymas, darbo vietų steigimo finansavimas, darbo vietų steigimas viešajame sektoriuje ir kt. Skandinavijos valstybėse pradėta kai kurių valstybinio sektoriaus paslaugų privatizavimo programa, mažinama socialinių išmokų gavėjų ir socialinių paslaugų, taip pat mažinamas socialinių išmokų dydis ir kt.

3. *Pensijų sistemų reformos*. Pavyzdžiui, Švedijoje įvykdyta pensijų sistemos reforma panaikino visuotinę vienodo dydžio pensiją, įvesdama arba valstybinę privalomą pensiją (kurios dydis priklauso nuo mokamų įmokų), finansuojamą iš darbdavio įmokų, arba minimalią iš surinktų mokesčių finansuojamą pensiją tiems asmenims, ku-

rie sumokėjo nepakankamą socialinių įmokų dydį valstybinei privalomai pensijai gauti.

Įvertinus ES valstybėse įvykdytas pensijų sistemų reformas galima teigti, kad:

- pensinio amžiaus didinimas ir lankstaus pensinio amžiaus įvedimas yra viena svarbiausių priemonių ateities pensinio aprūpinimo adekvatumui užtikrinti;
- išankstinių pensijų schemos ir nedarbo išmokos ES valstybėse yra peržiūrimos ir kai kuriose ES valstybėse ateityje numatoma jas panaikinti;
- dalinio darbo ir dalinės pensijos suderinimas yra tinkama priemonė sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių įtraukimo į darbo rinką klausimus;
- privačių kaupiamųjų schemų įvedimas daro teigiamą įtaką pensijų sistemų adekvatumui ir tvarumui bei yra pastebimas visoje ES valstybėse;
- asmenų informavimas apie įgytas teises į pensiją, būsimos pensijos prognozavimas ir informacija apie kaupiamųjų schemų pranašumus yra svarbus elementas norint sėkmingai vykdyti pensijų sistemos reformas;
- ES valstybėse vykdomas pensijų sistemų reformas stengiamasi derinti su socialiniais partneriais (darbuotojų, darbdavių ir vyriausybės atstovais).

Išvados

Nors pensijų sistemų reformos ES valstybėse vykdomos atsižvelgiant į konkrečios valstybės politines, ekonomines, socialines ir kultūrines sąlygas, pastebimi ES valstybių pensijų sistemų konvergencijos elementai, nes didelę įtaką pensijų sistemų reformų vykdymui daro ES institucijos. Reglamentuoti socialinės apsaugos sistemų reformų bendrąsias nuostatas ES lygiu nėra paprastas uždavinys, nes esant lėtam ES ekonomikos augimui ir didėjant socialinės apsaugos išlaidų finansavimo poreikiui socialinės apsaugos sistemos dažnai kritikuojamos kaip trukdančios ekonomikos plėtrai, o svarbiausių sprendimų priėmimas ES lygiu reikalauja vienbalsiškumo principo. Be to, po ES plėtros ES valstybėse randasi įvairių socialinės apsaugos koncepcijų ir tradicijų, trukdančių plėtoti darnią socialinės apsaugos politiką arba sukurti darnų ES socialinės apsaugos modelį. Galima pastebėti ir kitus reiškinius, lemiančius ES valstybių pasipriešinimą ES institucijų vykdomam socialinės apsaugos reglamentavimui:

- Europos pensijų fondų plėtra reikalauja suderinti fiskalines normas. Valstybių nuomone, fiskaliniai klausimai, susiję su pensijų fondų veikla, turi priklausyti valstybių kompetencijai;
- ES institucijų didėjanti įtaka pensijų sistemų reformoms gali sukelti pensijų fondų pasipriešinimą, nes laisva konkurencija ir rinkos sąlygos gali sudaryti tam tikrų sunkumų apibrėžtų išmokų sistemą taikantiems pensijų fondams konkuruojant su apibrėžtų įmokų pensijų fondais.
- valstybės stengiasi išsaugoti nacionalines teisės normas, kurias ES institucijos gali interpretuoti kaip pažeidžiančias konkurencijos teisę. Pavyzdžiui, ES generalinės direkcijos nuomone, valstybinę pensijų sistemą administruojančios įstaigos pareiga investuoti ta valiuta, kuria išmokamos pensijos, gali prieštarauti konkurencijos principui;
- kai kurios valstybės linkusios išlaikyti pensijų sistemą, pagal kurią asmenys privalomai turi dalyvauti papildomuose pensijų fonduose. Tokia sistema, pagal kurią dirbantiesiems trukdoma laisvai dalyvauti pensijų fonduose, gali prieštarauti ES konkurencijos teisei;
- valstybės, kuriose privatūs pensijų fondai sudaro nedidelę socialinio draudimo dalį, baiminasi, kad ES skatinamas laisvos konkurencijos principas gali lemti nesąžiningos konkurencijos apraiškas.

Išanalizavus ES valstybėse įvykdytas pensijų sistemų reformas, įvertinus ES institucijų politiką šioje srityje, galima numatyti ES valstybių ateities pensijų sistemų reformų perspektyvas:

1. Pensijų sistemų reformos ES valstybėse turi skatinti kaupiamuoju principu veikiančias papildomas savanoriškų pensijų schemas.

2. Pensijų sistemų reformos turi užtikrinti ateities pensijų sistemos adekvatumą ir finansinį tvarumą.

3. Pensijų sistemų reformavimas yra nuolatinis procesas besikeičiančios ekonomikos ir socialinių reiškinių fone, todėl pensijų sistema turi būti lanksti ir prisitaikyti prie visuomenės poreikių bei naujų ekonominių socialinių reiškinių.

4. Nuo 1990 m. ES valstybių vykdomų pensijų sistemų reformų pagrindinis uždavinys buvo sustabdyti didėjančias socialinės apsaugos išlaidas, užtikrinti minimalias garantuojamas pajamas ir kovoti su skurdu. Įvykusių reformų pasekmės – sumažėjęs pensijos dydis, sugriežtinti reikalavimai gauti pensijas, įvestos išankstinės pen-

sijos ir sumažėję valstybės išpareigojimai privalomam pensijų draudimui verčia ieškoti naujų priemonių ateities pensinio aprūpinimo adekvatumui užtikrinti. Būsimų pensijų sistemų reformų uždaviniai – skatinti asmenis vėliau išeiti į pensiją ir atsisakyti išankstinių pensijų. Išankstinės pensijos egzistuoja dėl einamųjų pajamų pensijų sistemos, nes išankstinės pensijos (nors ir šiek mažesnio dydžio) yra finansuojamos aktyvios visuomenės dalies ir neskaitina bendro taupymo.

5. Imigracija gali pagerinti pensijų sistemų finansavimą, tačiau būtina užtikrinti etninių mažumų socialinę integraciją.

6. ES valstybėse pastebima darbo laiko mažėjimo tendencija, todėl būtina apibrėžti darbo ir poilsio ciklą visam asmens gyvenimui. ES valstybėse vidutinė darbo trukmė sumažėjo dėl nevisos darbo dienos darbo santykių, padidėjusio nedarbo dienų ir mokamų atostogų dienų skaičiaus, taip pat dėl padidėjusio nedarbo lygio.

7. Būtina užtikrinti, kad darbuotojai kuo ilgiau liktų aktyvūs darbo rinkoje, atitinkamai skatinti darbdavius išlaikyti vyresnio amžiaus darbuotojus.

8. Ateities socialinės apsaugos sistemų reformos ES valstybėse turi būti nukreiptos užimtumui didinti ir darbo rinkai plėsti. Būtina sudaryti galimybes moterims dalyvauti darbo rinkoje derinant vaikų auginimą ir darbą. Galimybių tobulinti savo profesinę kvalifikaciją suteikimas pagal terminuotas darbo sutartis dirbantiems asmenims, moterims, jaunimui ir bedarbiams gali pagyvinti darbo rinką. Taip pat turi būti skatinamas abiejų sutuoktinių ir moterų darbas.

9. Skatinti investicijas į vaikus ir jaunimą. Vyriausybės prioritetas turi būti investicijos į švietimą ir profesinį mokymą. Didelės investicijos į šias sritis labiausiai atspirks jauniems darbuotojams, tačiau bus nerezultatyvios pagyvenusio amžiaus nekvalifikuotiems dirbantiems asmenims. Todėl mokymosi visą gyvenimą strategija turi būti kruopščiai parengta ir pateikta jauniems darbuotojams, nes tokia strategija veiksminga tik tuo atveju, kai pagrindinės jaunų darbuotojų žinios jau yra suformuotos.

ES valstybėse pastebima tendencija pereiti prie kaupiamųjų schemų neišspręs demografinių, ekonominių ir socialinių reiškinų sukeltos pensijų sistemos krizės. Efektyviausias sprendimas yra derinti priemones, proporcingai paskirstant padidėjusias išlaidas įvairioms visuomenės grupėms, taip pat skatinant darbo rinką bei laikantis griežtai kontroliuojamų finansinių priemonių. Pasikeitus ekonominėms, socialinėms ir demografinėms sąlygoms keičiasi visuomenės reikalavimai pensijų

sistemai ir pensijų sistemos reformos turi būti vykdomos atsižvelgiant į naujas sąlygas bei visuomenės poreikius. Pažymėtina, kad tiek Lietuvos, tiek kitų ES valstybių pensijų sistemų ateitis priklauso ne tik nuo demografinių ar socialinių pokyčių, bet ir nuo ekonomikos augimo, politinio sutarimo ir socialinių partnerių bendradarbiavimo. Išnagrinėjus įvykdytas pensijų sistemų reformas ES valstybėse taip pat galima suponuoti išvadą, kad nors pensijų sistemų reformos ES valstybėse buvo vykdomos pagal įvairius modelius, tačiau ES valstybių įvykdytos reformos parodė privatizavimo alternatyvą ir įrodė, kad valstybinių pensijų sistemų privatizavimas nėra vienintelis būdas reformuoti pensijų sistemas.

Literatūra

1. Castles F. G., Esping-Andersen G. Welfare states in transition. UNRISD. Editions Sage Publications, 1996.
2. Chagny O., Dupont G., Sterdyniak H., Veroni P. Les reformes des systèmes de retraite en Europe. Revue de l'OFCE. Juillet 2001. No. 78.
3. Daniel Ch., Palier B. La protection sociale en Europe. Le temps des réformes. Mission recherche – DREES, 2001.
4. Dumont J. P. Les systèmes de protection sociale en Europe. Ed. Economica, 1998.
5. Europos statistikos biuras. europa.eu.int/comm/eurostat. [2004 m. liepos 1 d.]
6. La situation sociale dans l'Union européenne. Commission européenne, 2003.
7. Mayeur P. La loi du 21 août 2003. Regards sur l'actualité. 2003. No. 295.
8. Marice, J. Emploi, négociations collectives, protection sociale: vers quelle Europe sociale? Commissariat général du Plan. Rapport du groupe „Europe sociale“. La Documentation française, 1999.
9. Palier B. La réforme des retraites. PUF, 2003.
10. Palier B. Les réformes des retraites en France et en Europe: enjeux et tendances. Regards sur l'actualité. 2003.
11. Rapport sur des pensions viables et adéquates. Commission européenne, Conseil de l'Union européenne, 2003.
12. Reynaud E. Les retraites dans l'Union européenne. L'Harmattan, 1998.
13. Toutain S. La réforme des systèmes de retraite en Italie. Futuribles. 2000. No. 250.

Audrius Bitinas

Practical Issues of the Pension System Reforms in the European Union Countries

Summary

Aim of the article is to analyse the causes and practical reforms of the pension system in the European Union countries. Another task is to clarify the requirements of the European Union's institutions for the member – states pension system reforms and to sum up the pension system reforms of the European Union member – states.

This theme is actual not only in the light of the execution of the reforms of the Lithuanian pension system, but also because Lithuania is in the middle of co – ordination processes of the European Union.

The practical results, presented consequences and conclusions can be used planning future reforms of the Lithuanian pension system. Also it may be used as methodical literature studying the actual processes in the field of the pension system reforms of the European Union.

Audrius Bitinas – Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Viešojo administravimo katedros doktorantas. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Teisės skyriaus vedėjas.

Telefonas (+370~5) 2751035

Elektroninis paštas audrius.bitinas@sodra.lt

Straipsnis pateiktas redakcijai 2006 m. kovo mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2006 m. rugsėjo mėn.